

> *Werkt in je voordeel*

2 december 2011

Eén jaar actie tegen kinderarbeid in de Turkse hazelnootpluk: activiteiten en resultaten

Inleiding

Een onderzoeksmis­sie van FNV Bondgenoten en Stop Kinderarbeid heeft tijdens de oogst van Turkse hazelnooten in september 2011, geconstateerd dat er (nog steeds) op aanzienlijke schaal gebruik wordt gemaakt van kinderarbeid en dat er sprake is van lage lonen en slechte arbeidsomstandigheden, vooral onder seizoensarbeiders. Koerdische seizoensarbeiders in de hazelnootpluk verdienen voor hetzelfde werk veel minder dan lokale Turkse arbeiders. Grote bedrijven die hazelnooten verwerken zoals Ferrero, Unilever en Wessanen, hebben tot nu toe geen stappen ondernomen om de situatie te verbeteren.

Op 19 oktober en 14 november 2011 heeft actualiteitenrubriek EénVandaag opnieuw aandacht besteed aan de situatie in de Turkse hazelnootpluk. Deze rapportages bevestigden de voortdurende kinderarbeid in de hazelnootpluk en de geringe actie van bedrijven.

Het afgelopen jaar hebben Stop Kinderarbeid en FNV Bondgenoten op diverse manieren aandacht gevraagd voor de situatie van de seizoensarbeiders en hun kinderen op Turkse hazelnootplantages. Hieronder vindt u een overzicht van wat er het afgelopen jaar is gebeurd en de inspanningen van de Turkse overheid, de betrokken multinationale bedrijven, de Nederlandse en Europese politiek en de maatschappelijke organisaties.

Bedrijven erkennen probleem maar zijn vaag over aanpak

Op 19 en 20 oktober 2010 zond actualiteitenrubriek EénVandaag een reportage van Mehmet Ülger uit over kinderarbeid in de Turkse hazelnootpluk. Stop Kinderarbeid stuurde hierop een brief naar ruim tien bedrijven met de vraag of zij hazelnooten uit Turkije aankopen en zo ja, hoe zij eventuele kinderarbeid en schending van arbeidsrechten bij de hazelnootpluk voorkomen dan wel bestrijden.

De aangeschreven bedrijven werden ook uitgenodigd voor de première van de documentaire "Kinderen van het Seizoen" van Mehmet Ülger over seizoensmigratie in Turkije die op 19 november in De Balie werd vertoond. Bij die première waren ook de Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie (FNLI) en bedrijven als Nestlé en Unilever aanwezig die een eerste reactie op de documentaire gaven.

Van de aangeschreven bedrijven hebben er een aantal nooit gereageerd op de eerste brief, namelijk AHOLD, Peeters Producten (van Duo Penotti) en Intersnack.

De acht bedrijven die wel hebben gereageerd zijn: United Biscuits, in Nederland beter bekend via dochterbedrijf Verkade, Koninklijke Wessanen met o.a. het merk Zonnatura, Unilever, Mars, Kraft Foods, Nestlé Nederland en Ferrero. Ook van de brancheorganisaties NZV en de FNLI is een reactie ontvangen. De 'Vereniging van Bakkerij en Zoetwarenindustrie' (VBZ) sluit zich aan bij het statement van de FNLI. Er is een gesprek met het CBL gevoerd. Niet aangeschreven maar wel gereageerd heeft Tony Chocolonely.

Bijna alle bedrijven gaven aan dat zij geschrokken waren van de documentaire en dat zij tegen kinderarbeid zijn. De meeste bedrijven benadrukten ook dat zij graag willen samenwerken met andere partijen,

waaronder NGO's, lokale overheden en andere betrokkenen. De Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie (FNLI), waarbij bijna alle hierboven genoemde bedrijven zijn aangesloten, liet kort na uitzending weten een actieve rol te willen spelen bij het bestrijden van kinderarbeid in de Turkse hazelnootpluk. Zo werd toegezegd dat er een onderzoek gedaan zou worden naar de productieketen in de Turkse hazelnootsector en dat er een bijeenkomst / Ronde Tafel met leden van de FNLI in de hazelnootsector georganiseerd zou worden.

Op 30 mei 2011 vond in vervolg daarop een ontmoeting plaats tussen Stop Kinderarbeid, FNV Bondgenoten en de FNLI, Nestlé, Ferrero en Unilever. Duidelijk werd dat door enkele bedrijven wel nader onderzoek gedaan zou worden, maar dat op de korte termijn geen concrete resultaten te verwachten zijn. In vervolg op deze ontmoeting hebben Nestlé en Kraft Foods contact opgenomen met Stop Kinderarbeid om de door hen ondernomen activiteiten te bespreken. Voor zover ons bekend zijn zij ook de enige bedrijven die zelf een onderzoek hebben laten uitvoeren om beter inzicht te krijgen in hun hazelnootketens en de situatie van de arbeiders en hun kinderen.

Alle bedrijven die begin 2011 hebben gereageerd op de brief van Stop Kinderarbeid en FNV Bondgenoten gaven aan dat zij tegen kinderarbeid zijn en ook de eis aan hun leverancier(s) stellen dat er geen kinderarbeid wordt ingezet. Dat betreft echter in de meeste gevallen alleen de meest directe leveranciers, dus niet de boeren die de hazelnoten produceren, laat staan de arbeiders die de hazelnoten plukken. Bijna alle bedrijven benadrukken dat zij graag willen samenwerken met andere partijen - waaronder de lokale overheid, NGO's en andere betrokken instellingen - om het probleem aan te pakken en sommigen zeggen dit al te doen. De helft van de bedrijven geeft meer of minder duidelijk aan *beter zicht te willen krijgen* op de aard en omvang van kinderarbeid en ook van andere arbeidsrechtenkwesities op het niveau van de hazelnootoogst bij de boeren. Zoals hierboven vermeld hebben, voor zover wij weten, alleen Nestlé en Kraft Foods inmiddels stappen ondernomen om onderzoek naar de kwestie te doen (zie ook hieronder).

Naast het gesprek met de FNLI, Ferrero, Nestlé en Unilever zijn ook de volgende gesprekken met bedrijven gevoerd:

- Bestuurders van FNV Bondgenoten hebben eind 2010 en begin 2011 diverse gesprekken gevoerd met bedrijven die zijn aangeschreven over de problematiek.
- In Rotterdam vond op 19 april 2011 een ontmoeting plaats met directeur/eigenaar Y. Soytürk van de groothandel in Turkse hazelnoten Finma. Hij was er van overtuigd dat er geen kinderen in de Turkse hazelnootpluk werken.

In maart 2011 reageerde Stop Kinderarbeid op de brieven van alle aangeschreven bedrijven en concludeerde:

"De bereidheid tot actie tegen kinderarbeid in de hazelnootoogst is over het algemeen zeker aanwezig, maar wordt meestal nog niet erg concreet. Het merendeel van de bedrijven blijft vaag over het feit of ze daadwerkelijk iets gaan doen op het niveau waarop het probleem speelt: de plantages waar de hazelnoten worden geoogst." En: "Zeer positief is dat enkele bedrijven laten weten dat ze er tot op het niveau van de hazelnootplantages aan willen werken dat kinderarbeid wordt uitgebannen. Zij zien blijkbaar mogelijkheden om dit te doen, hoewel nog niet heel concreet wordt hoe ze dat gaan doen. Dit betekent dat ook andere bedrijven, zeker de grote, mogelijkheden hebben om voor een dergelijke aanpak te kiezen."

Stop Kinderarbeid adviseerde bedrijven onder meer kinderarbeid in de productieketen aan te pakken met behulp van de 'Handleiding voor bedrijven om kinderarbeid te bestrijden'. Daarnaast adviseerde de Campagne om te situatie in Turkije in kaart te brengen en samen te werken met de Turkse overheid, lokale vakbonden en NGO's om kinderen weer naar school te krijgen.

De Turkse overheid

In vervolg op de aandacht van de Nederlandse media, maatschappelijke organisaties (Stop Kinderarbeid, FNV Bondgenoten) en Tweede Kamer voor de kinderarbeid in de Turkse hazelnootpluk, is meer bekend geworden over de activiteiten die de Turkse overheid onderneemt om dit probleem en andere problemen

met betrekking tot seizoensmigratie aan te pakken. Ook lijkt het er op dat er naar aanleiding van die aandacht aanvullende actie is ondernomen met betrekking seizoensmigranten in de hazelnootpluk.

Turkije is er in geslaagd om kinderarbeid aanzienlijk terug te dringen. Zo is het percentage werkende kinderen in de leeftijdsgroep van 6 tot 17 jaar in de periode 1994-2006 volgens Turkstat (het Turkse CBS) afgenomen van 15,2 naar 5,9 procent. In haar rapport "*Accelerating Action Against Child Labour*"ⁱ van de ILO uit 2010 wordt Turkije ook geprezen vanwege haar actieve aanpak van kinderarbeid. Turkije heeft beide Conventies tegen kinderarbeid geratificeerd en programma's opgestart tegen kinderarbeid. Volgens de ILO zijn 200 arbeidsinspecteurs fulltime bezig met het bestrijden van kinderarbeid en zijn 600 arbeidsinspecteurs hiervoor extra getraind.

In diverse publicaties over kinderarbeid in Turkije is echter de opmerking te vinden dat kinderarbeid in de agrarische sector en ook bij seizoensmigratie nog veelvuldig voorkomt. Zo zouden er volgens de *Child Labour Survey* uit 2006 nog 390.000 kinderen tussen de 6 en 18 jaar in de landbouw werken.ⁱⁱ Het totaal aantal werkende kinderen tussen 6 en 15 jaar bedraagt 320.000, waarvan ruim 40% in de landbouw werkt. Verder wordt geconstateerd: "De ergste omstandigheden worden waargenomen onder degenen die op straat werken, in de meubel- en leerindustrie en bij seizoensarbeid in de landbouw."ⁱⁱⁱ

Het ILO rapport "*Ending Child Labour: A comprehensive review of Turkish experience*" constateert dat hoewel seizoensarbeid in de landbouw terugloopt het nog steeds een probleem is, vooral vanwege de capaciteit om de minimumleeftijd voor werk af te dwingen. Het rapport zegt daar verder over: "Gedurende piekperiodes in het werk gaan kinderen niet regelmatig naar school, blijven zij achter in het schoolwerk en zijn zij niet in staat om dit weer in te halen als ze terugkomen op school".^{iv}

De Annex van een brief van Eurocommissaris Füle aan Europarlementariër Emine Bozkurt van 19 november 2010, bevatte een circulaire van de centrale Turkse overheid van maart 2010 met maatregelen ten behoeve van seizoensarbeiders in de landbouw. Deze hebben onder meer betrekking op onderdak en sociale voorzieningen op de werkplek, regionale kostscholen en mobiele scholen plus financiële vergoedingen voor de ouders van schoolgaande kinderen, gezondheidscontroles en mobiele gezondheidszorg, verplichte registratie van arbeidsbemiddelaars en bemiddeling bij geschillen over lonen, vervoer voor migranten tussen hun werkplekken, alfabetiserings- en sociaal-culturele en beroepsgerichte cursussen voor met name vrouwen en meisjes, en het in kaart brengen van seizoensarbeid plus het opzetten van een database van agrarische seizoensarbeid door het *Turkish Employment Agency*.

In een achtergronddocument van de Europese brancheorganisatie Caobisco (van 30 september 2011) worden ook een groot aantal maatregelen van de Turkse overheid genoemd om kinderarbeid in de hazelnootsector te bestrijden en de arbeidsomstandigheden te verbeteren. Voor een deel komen deze overeen met de hierboven beschreven maatregelen. Daarnaast worden andere maatregelen genoemd als: kinderopvang voor 2 tot 15 jarigen in oogstgebieden, het zorgen voor kleding (waaronder schooluniformen), boeken en schrijfmateriaal, media-aandacht voor kinderarbeid, gezondheidstraining voor moeders en het verspreiden van voorlichtingsmateriaal (brochures, posters en korte films).

Ook het Nationale Ministerie van Onderwijs heeft een circulaire opgesteld met een aantal maatregelen om te zorgen voor onderwijs voor kinderen van seizoensarbeiders in de landbouw, waaronder migranten.

Volgens het document van Caobisco hebben de provinciale autoriteiten sindsdien 165.000 landarbeiders in 23 provincies bereikt, waaronder 15.000 in de hazelnootprovincies Ordu en Giresun. Van de 44 (2010), 27,5 (2011) en 21 (2012) miljoen Turkse lira die zijn/worden besteed aan activiteiten voor seizoensarbeiders is ruim tweederde besteed aan accommodatie (tenten, elektriciteit, drinkwater, douches, keukens etc.), 5 procent aan onderwijs, 5 procent voor gezondheidszorg en 22 procent voor speelplekken voor kinderen, onderhoud, transport, veiligheid en dergelijke.

Behalve de bovengenoemde activiteiten van de provinciale autoriteiten hebben FNV Bondgenoten en Stop Kinderarbeid geen officiële gegevens over de omvang en kwaliteit van de uitvoering van de andere aangekondigde maatregelen. Wel zijn tijdens het werkbezoek in september een aantal eigen waarnemingen gedaan die hieronder worden besproken.

Op 18 maart 2011 heeft een gesprek plaatsgevonden met medewerkers van de Turkse Ambassade in Den Haag die onder meer informatie gaven over het beleid van Turkije tegen kinderarbeid.

Activiteiten van het bedrijfsleven op Europees niveau

De Europese brancheorganisatie voor chocolade, koekjes en zoetwaren, Caobisco, kwam in april 2011 met een statement over de werkomstandigheden op de hazelnootplantages in Turkije. Sindsdien heeft Caobisco het probleem bij de Turkse overheid aangekaart en staat het onderwerp ook bij de leden op de agenda. Vanuit Caobisco is gewerkt aan *Responsible Sourcing Guidelines* die de leden moeten ondersteunen bij een effectieve aanpak van kinderarbeid in hun ketens. Op 22 november jl. heeft Caobisco een nieuw statement (zie tekstbox hieronder) op haar website gezet waaruit duidelijk wordt dat deze *Responsible Sourcing Guidelines* gereed zijn⁵. Helaas zijn ze niet op de website te vinden. In het statement gaat Caobisco ook in op het actieplan van de Turkse overheid om de situatie in de hazelnootsector te verbeteren (zie hierboven). Caobisco geeft aan de plannen van de Turkse overheid op dit vlak te ondersteunen en te stimuleren.

Statement Caobisco, 22 november 2011

CAOBISCO and its members together with major exporters and buyers

- 1. encourage the Turkish government to ensure that:*
  - ILO conventions are enforced in the hazelnut supply chain at farm level*
  - An independent and reliable monitoring system is in place to report on the progress achieved*
- 2. collaborate with all interested stakeholders to find solutions and to support the local economic and social development in Turkish hazelnut growing communities*

CAOBISCO has developed industry-wide Responsible Sourcing Guidelines which encourage and support all members to:

- ensure that products and notably hazelnuts acquired through their suppliers have been obtained and transformed in full compliance with all local and other applicable laws, regulations and norms, as well as with the requirements established by the applicable International Conventions, Agreements and/or Declarations (ILO and UN Conventions and Human Rights Declaration);*
- verify what concrete steps their suppliers have taken, work with suppliers to achieve the respect of the above clause and on improvements that need to be made throughout the supply chain;*
- in the case there is undisputed evidence of non respect of the above clause to act together with the relevant local and/or national authority in order to resolve the issue.*

Nestlé en Kraft doen onderzoek

Voor zover ons bekend, zijn Nestlé en Kraft Foods de enige twee bedrijven die zelf een onderzoek hebben laten uitvoeren in de regio. Het onderzoek van Kraft Foods ondersteunt de conclusies van Stop Kinderarbeid zoals verwoord in de brief verstuurd in maart 2011. Kraft Foods is zich er dus van bewust dat er kinderen meewerken bij het oogsten van de hazelnooten in de regio aan de Zwarte Zee. Welke stappen Kraft Foods onderneemt om kinderarbeid in hun eigen hazelnootketen uit te sluiten is ons (nog) niet bekend. Stop Kinderarbeid roept Kraft Foods op om informatie uit het onderzoeksrapport die relevant is voor andere partijen te delen en op korte termijn haar plannen voor een concrete aanpak van de problematiek openbaar te maken.

Nestlé is een samenwerking met de *Fair Labor Association (FLA)* aangegaan om onderzoek naar kinderarbeid en omstandigheden in haar hazelnootketens te doen. De FLA heeft gedurende het

oogstseizoen (augustus 2011) onderzoek gedaan naar de naleving van Nestlé's eigen leveranciersvoorwaarden (Supplier Code inclusief clausule over kinderarbeid), de Turkse wetgeving en Internationale normen. Begin oktober heeft Nestlé de rapportage van FLA ontvangen. Bij hun directe leveranciers zijn geen misstanden aangetroffen maar op niveau van de hazelnootplantages wel. Een complicatie is dat het niet te traceren is welke plantages hazelnoten leveren aan de fabrieken die produceren voor Nestlé. Daarvoor is de keten te complex en versnipperd.

Op basis van een steekproef zijn vele plantages bezocht en is er in totaal met 377 arbeiders gesproken waarvan er 168 onder de 16 jaar zijn. Circa 50 procent daarvan is jonger dan 14 jaar. Het merendeel van deze kinderen komt uit de regio zelf en zegt het gehele jaar naar school te gaan, maar zeker een aanzienlijk deel van de kinderen komt uit andere regio's en gaat niet het volledige jaar naar school vanwege het seizoenswerk.

José Lopez, *Executive Vice President for Operations* van Nestlé, bevestigt dat de situatie in de hazelnootpluk onacceptabel is en geeft aan dat Nestlé momenteel werkt aan een concreet actieplan. Eén van de punten die ze zullen oppakken is de traceerbaarheid van de noten, essentieel voor een goede monitoring van de arbeidssituatie in productieketens. Nestlé heeft aangegeven voor de implementatie van het actieplan de gestarte samenwerking met de FLA voort te zetten.

Stop Kinderarbeid heeft Nestlé verzocht de informatie en aanbevelingen uit het rapport van de *Fair Labor Association* openbaar te maken. Het rapport is niet alleen relevant voor Nestlé maar ook voor andere bedrijven en stakeholders om tot een gedegen analyse en gedegen plan van aanpak te komen. Nestlé heeft al laten weten de informatie uit het rapport en hun actieplan openbaar te maken en dat ze betrokkenen op de hoogte zullen houden van de voortgang en verdere ontwikkelingen. Volgens de regels van de FLA hebben bedrijven een periode van 60 dagen om te werken aan een actieplan waarna een publiek rapport naar buiten wordt gebracht. Dat betekent dat we het rapport en de plannen van Nestlé in de loop van december kunnen verwachten.

Reactie Nederlandse en Europese politiek

Na de uitzending door EénVandaag in 2010 is het onderwerp ook op de Nederlandse en Europese politieke agenda gekomen. Een eerste reactie van Nederlandse en Europese politici was al te zien in het tweede item van EénVandaag op 20 oktober 2010, een dag na de eerste berichtgeving.

Vijf fracties in de Tweede Kamer stelden een viertal sets met vragen: CU en SP gezamenlijk en daarnaast het CDA, D66 en GroenLinks.^{vi}

In de beantwoording van de vragen door Minister Rosenthal van BZ en staatssecretaris van EL&I Bleker worden de mogelijkheden van bedrijven om kinderarbeid in de hazelnootpluk te bestrijden gerelativeerd. De bewindslieden lieten weten dat "Nederlandse hazelnootverwerkende bedrijven onmogelijk een vuist kunnen maken." Ook stelden zij: "Bedrijven dienen zonder meer datgene te doen wat redelijkerwijs van hen mag worden verwacht om kinderarbeid in hun keten te bestrijden, maar zij kunnen niet verantwoordelijk worden gehouden voor de oplossing van het probleem van kinderarbeid ten gevolge van seizoensmigratie in Turkije." De regering zegt ook: "Primair verantwoordelijke is de Turkse overheid" en meent dat deze haar verantwoordelijkheid bij het bestrijden van kinderarbeid serieus neemt.

Wat de Nederlandse regering volgens de antwoorden wel kan doen is samengevat het volgende:

- De Nederlandse regering maakt zich er sterk voor dat de EU aandringt op handhaving en intensivering van het Turkse beleid tegen kinderarbeid.
- Begin 2011 wordt opnieuw gesproken met de brancheorganisaties over de follow-up en de eventuele behoefte aan faciliteren, bijvoorbeeld door contact te leggen met de Turkse overheid, ILO of andere organisaties bij concrete problemen van Nederlandse bedrijven.
- In bilaterale contacten (zowel politiek als ambtelijk) zal het onderwerp worden besproken. Dit geldt met name voor het jaarlijkse overleg van het Ministerie van SZW met hun Turkse collega's.

In de beantwoording meldt de regering ook dat de Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie (FNLI) er bij hun leden op aandringt om de kwestie rondom kinderarbeid grondig te onderzoeken en dat zij gepaste acties dienen te nemen.

Stop Kinderarbeid en FNV Bondgenoten zijn van mening dat de Turkse overheid inderdaad een primaire rol heeft bij het bestrijden van kinderarbeid, maar dat de rol die bedrijven moeten en kunnen spelen zwaar

onderbelicht wordt. Volgens de - door Nederlandse en andere Europese overheden onderschreven - nieuwe OESO Richtlijnen hebben bedrijven wel degelijk de verantwoordelijkheid om al het mogelijke te doen om in hun keten schending van arbeidsrechten aan te pakken. In het geval van de hazelnootverwerkende bedrijven gaat het niet overwegend om Nederlandse bedrijven maar om invloedrijke multinationals die allemaal lid zijn van de FNLI. Zowel individueel als gezamenlijk kunnen bedrijven wel degelijk een grote rol spelen bij het aanpakken van de problemen.

Op 8 april 2011 stelden de CU, PvdA, GroenLinks, SGP, Partij voor de Dieren en SP opnieuw vragen over kinderarbeid en onderbetaling van volwassenen bij de cacao- en hazelnootproductie.^{vii} In haar antwoord op de vraag van deze partijen of de gezamenlijke leden van de FNLI niet samen "een vuist kunnen maken", stelt de regering opnieuw dat er beperkingen zijn aan wat van deze bedrijven verwacht kan worden. Zij maakt dat concreet door te zeggen dat de activiteiten die door de leden van de FNLI zijn ondernomen "invulling geven aan hun ketenverantwoordelijkheid." Die activiteiten zijn: het "urgent en actief" door de FNLI bij haar leden onder de aandacht brengen van het onderwerp kinderarbeid, het door FNLI aanmoedigen van haar leden om in contracten met leveranciers lokale wetgeving en internationale richtlijnen na te leven, het aandringen door de FNLI op onderzoek door de leden naar kinderarbeid en daarop actie te ondernemen, en het aankaarten door de FNLI van de kwestie bij de Turkse overheid., Turkse zusterorganisaties en de Europese samenwerkingsorganisaties van de levensmiddelenindustrie. Opvallend in dit antwoord is dat de regering van mening is dat de *leden van de FNLI* hiermee invulling geven aan hun ketenverantwoordelijkheid *terwijl er geen enkele activiteit van die FNLI leden zelf wordt genoemd.*

Naar aanleiding van de uitzendingen van EénVandaag op 19 oktober 2011 en 14 november 2011 waarbij duidelijk werd dat kinderarbeid in de Turkse hazelnootpluk nog volop voorkomt, werden door alle partijen in de Kamer (exclusief de PVV) op 14 november 2011 opnieuw een reeks vragen over de kwestie gesteld.^{viii} Zo wil de Kamer onder meer weten of de regering van mening is "dat de huidige vormen van naleving en controle in de hazelnootpluk, maar ook in de cacaosector, onvoldoende zijn? Welke actie is sinds oktober 2010 ondernomen? Hoe is het mogelijk dat een jaar na de constatering van kinderarbeid bij de hazelnootpluk er nog steeds geen controle is op kinderarbeid? Bent u van mening dat de betrokken bedrijven die hazelnoot inkopen tekortschieten in hun verantwoordelijkheid?" En ook: "Welke verbeteracties zijn afgesproken en uitgevoerd om kinderen van werk naar school te leiden, in overleg met de brancheverenigingen en hun leden? Kunt u dit verbeterplan naar de Kamer sturen?" en "Wat is de uitkomst van het aangekondigde jaarlijkse SZW-overleg tussen Turkije en Nederland met betrekking tot dit onderwerp?"

De Kamer is duidelijk niet tevreden dat er zowel door de bedrijven als de overheid zo weinig zichtbare actie is ondernomen en nauwelijks resultaten zijn geboekt.

Stop Kinderarbeid en FNV Bondgenoten hebben ook een aantal gesprekken gevoerd met ambtenaren van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Ook op Europees niveau was er aanzienlijke aandacht voor de kwestie. Europarlementariër Emine Bozkurt stelde op 26 oktober 2010 vragen over de kwestie die op 3 december 2010 door Eurocommissaris Füle werden beantwoord.^{ix} Hij zei daarin onder meer:

"De Commissie zal haar dialoog met de Turkse autoriteiten over het vóórkomen van kinderarbeid, onder meer in hazelnootplantages, blijven voortzetten tijdens de subcommissievergaderingen die voor 2011 gepland zijn in het kader van de Associatieovereenkomst EU-Turkije en als onderdeel van haar periodiek overleg met de Turkse autoriteiten over de politieke criteria van Kopenhagen." Füle beloofde ook in een directe brief aan Bozkurt zich sterk voor deze kwestie te zullen inzetten. Overigens verwees Füle naar een circulaire van de Turkse regering met concrete maatregelen om een aantal arbeidsproblemen van seizoensmigranten aan te pakken.

Op 11 november 2011 stelden Europarlementariërs Emine Bozkurt en Thijs Berman van de PvdA opnieuw vragen, waaronder:

- Heeft de Commissie daadwerkelijk de dialoog over kinderarbeid met de Turkse regering voortgezet? Zo ja, wat heeft deze dialoog opgeleverd?
- De uitvoer van Turkse hazelnoten is grotendeels bedoeld voor de Europese Unie. Welke maatregelen is de Commissie van plan te nemen om te verzekeren dat de Europese werkgevers zich aan de belangrijkste afspraken van de IAO (Internationale Arbeidsorganisatie) houden?

Overigens liet Eurocommissaris Füle recent al weten dat er "geen meetbare voortgang is gemaakt als het om kinderarbeid gaat" en dat er "ook geen systeem is dat ervoor zorgt dat kinderarbeid gestopt wordt."

Fact finding missie FNV Bondgenoten en Stop Kinderarbeid

In september 2011 bezocht een delegatie het gebied aan de Zwarte Zee waar de hazelnoten groeien én het Zuiden waar de seizoensarbeiders vandaan komen. Doel was om met eigen ogen te zien hoe de seizoensarbeiders leven en werken en om te onderzoeken wat er in een jaar tijd veranderd is. Een volledig verslag van de reis is te lezen op <http://www.stopkinderarbeid.nl/Nieuws/Hazelnoten-oogsten-in-Turkije>

Enkele bevindingen:

- Kinderen werken nog altijd op de hazelnootplantages. De kleine kinderen, die overdag in het kampement achterblijven, hebben daar weinig om handen. Er is geen school waar ze naartoe kunnen. Sinds dit jaar zijn er enkele speeltoestellen maar activiteiten voor vermaak en recreatie van de kinderen worden niet georganiseerd.
- De Turkse overheid heeft betere kampementen met schoon drinkwater, sanitaire voorzieningen en recreatieruimtes aangelegd, maar de watervoorziening voor douches en toiletten functioneert op veel plaatsen niet.
- Er zijn geen structurele verbeteringen voor de seizoensarbeiders, zoals een hoger loon of een arbeidscontract.
- Koppelbazen hebben veel macht en verdienen veel aan de arbeiders. De koppelbazen krijgen geld van de boeren. Zij houden een percentage hiervan in voor zichzelf, voordat zij de arbeiders uitbetalen. Nergens is vastgelegd welk percentage de koppelbazen mogen inhouden.
- Een commissie bepaalt voorafgaand aan het oogstseizoen de lonen. Controle van de betaalde bedragen vindt echter niet plaats. In de praktijk verdienen werkers uit de eigen regio in de oogsttijd TL 45 (Turkse Lira, ± € 0,40) voor acht uur werken. Contractmigranten als Georgiërs krijgen zo'n TL 38 per dag en Koerdische seizoenmigranten TL 28-30 per dag. Een belangrijk verschil is niet alleen dat Koerden duidelijk minder betaald krijgen maar hiervoor niet acht maar elf uur op een dag moeten werken. Dat geldt ook voor de kinderen die vaak nog minder worden betaald dan volwassenen.
- Kinderen zijn aantrekkelijke arbeidskrachten. Ze zijn productiever omdat ze zich makkelijker tussen de struiken door kunnen bewegen vanwege hun lengte en bovendien de hazelnoten sneller van de grond kunnen rapen.

Conclusies van het werkbezoek

- Het lijkt geen twijfel dat kinderarbeid bij de oogst van (onder meer) hazelnoten een gangbare praktijk is. Daardoor ontstaat aanmerkelijk schoolverzuim. Niet alleen van de kinderen die werken, maar ook van de jongere kinderen die meereizen en dus ook niet naar school kunnen.
- De lonen, vooral van de Koerdische seizoensarbeiders, zijn laag en dragen bij aan de continuering van kinderarbeid. Het verschil in beloning, arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden tussen de verschillende bevolkingsgroepen is in strijd met het non-discriminatie beginsel, een van de fundamentele arbeidsrechten van de ILO.
- De Turkse overheid heeft de kinderarbeid-problematiek erkend maar de inzet van de overheid beperkt zich tot nog toe tot het verschaffen van enkele voorzieningen in de kampementen. Van daadwerkelijke controle op of bestrijding van kinderarbeid door overheidsinstanties is niets gebleken.
- De arbeiders zijn in grote mate afhankelijk van de koppelbazen aan wie ze 8-10 procent van hun inkomsten moeten afstaan. Deze koppelbazen staan niet geregistreerd en worden niet gecontroleerd

door de overheid waardoor er misstanden kunnen ontstaan als kinderarbeid, lage lonen en slechte arbeidsomstandigheden.

- Binnen de gevestigde vakbonden bestaat nauwelijks aandacht voor de problematiek van kinderarbeid in de seizoenmigratie. De onderwijsbond *Eğitim Sen* in de regio en de bond van petrochemische arbeiders *Petrol İş* in de regio zijn gunstige uitzonderingen. Andere organisaties die zich inzetten voor de seizoensmigranten zijn niet zichtbaar aanwezig, als ze er al zijn.

Tot slot

Het filmmateriaal van documentairemaker Mehmet Ülger en ander materiaal over kinderarbeid en arbeidsomstandigheden in de Turkse hazelnootpluk, brachten Stop Kinderarbeid en FN Bondgenoten er in oktober 2010 toe om deze kwestie aan te kaarten bij een groot aantal bedrijven en de Nederlandse en Europese politiek. Ook legden FNV Bondgenoten en de Algemene Onderwijsbond contacten met vakbondscollega's in Turkije om meer inzicht in te situatie te krijgen en deze collega's te informeren over de aandacht voor de kwestie in Nederland en op Europees niveau.

Na ruim een jaar kunnen we constateren dat het onderwerp vooral bij bedrijven en de Nederlandse en Europese politiek veel aandacht heeft gekregen. Hoewel veel bedrijven nog geen actie hebben ondernomen, is het wel bemoedigend dat enkele grote bedrijven (Nestlé en Kraft Foods) wel de eerste stappen hebben gezet door onderzoek naar de arbeidsomstandigheden in hun hazelnootketens te doen.

Ook een groot deel van de Tweede Kamer heeft zich in deze kwestie zeer actief getoond. Het afgelopen jaar zijn op drie momenten een serie Kamervragen gesteld, waarvan de laatste keer door bijna de hele Kamer. De Kamerleden willen dat Nederlandse bedrijven verantwoordelijk worden gehouden voor de gehele keten en dat ze met een duidelijk verbeterplan moeten komen.

Op Europees niveau zijn door de S&D/PvdA tweemaal vragen gesteld aan Europees Commissaris Füle die zich duidelijk heeft uitgesproken dat deze kwestie een belangrijk onderwerp is bij de onderhandelingen met Turkije over toetreding tot de EU. Ook liet hij in november dit jaar zijn ontevredenheid blijken over het gebrek aan voortgang bij het aanpakken van kinderarbeid.

De algemene conclusie van de missie van FNV Bondgenoten en Stop Kinderarbeid in september 2011 was dat het afgelopen jaar wel in Turkije veranderingen zijn te constateren. De Europese aandacht voor de situatie in de hazelnootoogst heeft er voor gezorgd dat aan Turkse kant meer betrokkenen bewuster zijn geworden van de problematiek. De Turkse overheid erkent het probleem en heeft enkele voorzieningen getroffen ter verbetering van de kampementen waar de seizoensarbeiders verblijven. Van een adequate uitvoering van de wetgeving en aangekondigde maatregelen is echter nog geen sprake, ondanks de belofte van de Turkse overheid om strenger te controleren. Er werken dus nog altijd kinderen in de hazelnootoogst en een structurele oplossing van de problematiek is nog niet in zicht. De resultaten van het eerste jaar zijn zeker bemoedigend, maar nu is het zaak om te komen tot een gedegen aanpak die zich richt op de oorzaken van kinderarbeid en slechte arbeidsomstandigheden in de Turkse seizoensarbeid.

ⁱ http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_126752.pdf

ⁱⁱ <http://www.ilo.org/public/english/region/eurpro/ankara/areas/childlabourinturkiyepdf/clreviewturkishexperience.pdf>

ⁱⁱⁱ <http://www.ialsnet.org/meetings/labour/papers/Tuncay-Turkey.pdf>

^{iv} Idem

^v <http://www.caobisco.com/article.asp?artID=75>

^{vi} <http://www.indianet.nl/pdf/vr101214.pdf>

^{vii} Zie: <http://www.indianet.nl/pdf/kv110426.pdf>

^{viii} Zie: <http://www.indianet.nl/pdf/kv111114.pdf>

^{ix} Zie: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+P-2010-9177+0+DOC+XML+V0//NL&language=NL>